

Sud-vestul României (Banatul) în secolele III/IV—VII

REPERE ACTUALE ALE CERCETĂRII

ADRIAN BEJAN, MIRCEA MARE

I. Sud-vestul României (partea românească a teritoriului cuprins între Dunăre, Mureș, Tisa și Carpați, cunoscut din secolul al XVIII-lea sub numele de Banat) a făcut parte integrantă din provincia Dacia, ea fiind încă înainte de cucerirea romană unul din traseele prin care civilizația romană a pătruns în Dacia intra-carpatică. De aceea, acest teritoriu a cunoscut de timpuriu un intens și temeinic proces de romanizare, retragerea aureliană lăsând o populație daco-romană puternic ancorată în Banat. Analiza celor mai de seamă descoperiri publicate pînă acum și a unora inedite¹ ne-a permis desprinderea unor constatări cu privire la realitățile economice și social-politice din secolele III—IV e.n. în sud-vestul Daciei:

1. Organizarea așezărilor daco-romane rurale dovedește locuirea lor îndelungată, indicînd o populație stabilă ce se ocupa în principal cu agricultura și creșterea animalelor. Deși își asigurau aproape integral bunurile necesare traiului, aceste așezări rurale au fost antrenate în relațiile de schimb bazate pe monedă. Elementele de cultură materială denotă caracterul unitar al așezărilor de secol III—IV daco-romane, o parte a lor fiind continuarea celor din secolele II—III. Descoperirile arheologice și numismatice denotă prezența legăturilor permanente ale acestui spațiu cu Imperiul Roman și chiar o revenire a acestuia în sudul și sud-vestul fostei provincii.

2. Pe teritoriul Banatului, în secolele II—III, lipsesc mormintele sarmate. Descoperirile izolate de morminte sînt cunoscute îndeosebi în vestul Cîmpiei Banatului și înspre sud, zona Virșeț și se datează la sfîrșitul secolului al III-lea și începutul secolului al IV-lea. Pătrunderea sarmaților la est de Tisa se intensifică spre mijlocul secolului al IV-lea pe un spațiu ce nu depășește aria localităților Sîmpetru German — Bărăteaz — Moșnița — Deta, ei rămînînd masați în cîmpia bănățeană și pierzîndu-și în mare parte caracterul culturii lor materiale în contact cu populația daco-romană.

3. Se poate constata un permanent control roman în secolele III—IV asupra teritoriului bănățean: efectiv militar în zona de pe malul stîng al Dunării și nominal în teritoriul de pînă la Tisa și Mureș. Controlul efectiv asupra malului stîng al Dunării se încadrează în schema strategică a apărării limesului, caracterizată după sfîrșitul secolului al III-lea prin multiplicarea fortificațiilor. El se va întrerupe violent prin venirea goșilor și trecerea lor în imperiu (378), fiind reluat cu și mai multă intensitate în vremea lui Iustinian.

II.1. O dată cu năvălirea hunilor, spațiul pannonic devine un adevărat bazin receptor în care, ajungînd dinspre nord, peste Carpați, se vor acumula una după alta numeroase populații migratoare. Fiecare mare șuvoi se va scurge spre sud, către limesul Imperiului Roman de răsărit și va pricinui violente convulsii

demografice. Șocul determinat de aceste valuri, amortizat de vasta regiune mlăștinoasă de pe malul stîng al Tisei și de întinsele păduri din zona de cîmpie, va fi slab resimțit în părțile înalte ale Banatului și nu va afecta substanțial existența romaniceilor autohtoni, care în condiții mai mult sau mai puțin precare vor reuși să păstreze încă timp îndelungat legăturile cu lumea romană de la sudul Dunării.

Pînă în secolul al VI-lea e.n., controlul roman și cel bizantin efectuat prin capetele de pod aflate pe malul stîng al fluviului au constituit, îndeosebi pentru sudul Banatului și Oltenia, continuarea în timp a modului de viață asemănător sau apropiat celui din imperiu, contribuind totodată la uniformizarea culturii materiale și spirituale de pe vastul spațiu nord-dunărean².

Deosebite informații privind teritoriul nord-dunărean (și bănățean îndeosebi), precum și prezența și modul de viață a populației românești bănățene în cursul secolului al V-lea se găsesc în relatările lui Priscus Panaites³. Rezultă din relatarea călătoriei că migratorii — cu tot cumplitul renume pe care și-l dobîndiseră prin violența lor — nu numai că nu au distrus populațiile din teritoriile ocupate, ci reprezentau pentru acestea garanția unui relativ calm ce asigura condițiile necesare dezvoltării economice. Discuția purtată de Priscus cu neguțătorul grec stabilit la curtea lui Attila este edificatoare în acest sens, reflectînd totodată și motivele pentru care mulți cetățeni din imperiu (îndeosebi din provinciile lîmitrofe) preferau să conviețuiască cu migratorii, sub stăpînirea acestora⁴: pericolul atacurilor migratoare și corupția administrației imperiale fac ca nu o dată să fie preferabilă existența în afara granițelor imperiului. De altfel, însăși societatea hunică se află deja în curs de sedentarizare sub influența autohtonilor și pe drumul organizării și stratificării de tip feudal, sub influența Imperiului Bizantin.

Descrierea lui Priscus, corelată și cu alte izvoare documentare, permite efectuarea unor observații referitoare la exercitarea controlului roman în stînga Dunării (în Banat sau cel puțin în sudul acestuia) după părăsirea Daciei de către romani și pînă în timpul lui Attila. În scrisoarea trimisă împăratului Teodosius, Attila pretinde îndepărtarea din imperiu, pe viitor, „a romanilor care erau puși să cultive pămîntul cucerit de el”. Acest pămînt se întindea de-a lungul Istrului, „din Pannonia pînă la Novae în Tracia și are o lățime cale de cinci zile”⁵. Este evident că acest teritoriu cuprinde și sudul Banatului și că el a fost, pînă la cucerirea de către Attila, pămînt roman. Faptul este confirmat și de Procopius din Cesareea⁶. Cele două texte ne sugerează că, pînă în anii invaziei lui Attila (441—443 și 447—448), prezența romană în Banat (și cu atît mai mult în partea sudică a sa) a constituit o problemă firească în epocă, autoritatea și controlul imperiului asupra Banatului fiind recunoscute de migratori, aflați în număr redus și nepericlitînd limesul în această zonă de stăpînire romană. Fortificarea malului bănățean al fluviului, slăbită la un moment dat, constituie totuși o dovadă de recunoaștere „de facto” din partea ambelor părți a drepturilor imperiale asupra acestui teritoriu. Statutul Banatului de zonă romană în care se semnalează sporadic prezența migratorilor este confirmat de descoperirile arheologice și numismatice, atestînd masiva prezență în zonă a populației romanice și doar în secolul al IV-lea urme sarmate, necunoscîndu-se în schimb descoperiri gotice și nici hunice, statut care se va schimba, pentru o perioadă de timp relativ scurtă, la mijlocul secolului al V-lea. În acest context, promisiunea lui Attila că „va păstra pacea și se va retrage de pe teritoriul roman ce se mărginește cu Istrul”⁷ se referă probabil și la sudul Banatului. Rămîne discutabilă întinderea spre interiorul Banatului a teritoriului cucerit de romani⁸. În condițiile în care Banatul, de la linia Mureș — Porțile de Fier ale Transilvaniei și pînă în sud, în dreptul castellumului de la Gornea (aflat vizavi de Novae), a constituit pămîntul cucerit de Attila, capătă consistență ipoteza că scriitorii antici (Procopius, Iordanes și îndeosebi

geograful Ravennat) înțeleg prin Dacia contemporană lor cele două Dacii sud-dunărene, inclusiv Banatul⁹.

Stăpînirea hunică asupra Banatului a fost efemeră. Acesta (îndeosebi sudul său) se află din nou sub controlul efectiv al Imperiului Bizantin pe vremea lui Iustinian care, datorită incursiunilor slavilor asupra imperiului refortifică limesul dunărean, „zidind din nou, în partea opusă, orașele și cetățile dărîmate, nu cum fuseseră dinainte, ci cu mult mai puternice, și pe foarte multe le-a dres și le-a înnoit tot el, construindu-se acum noi fortificații: Literatta, Recidiva, Teodora etc.”¹⁰ Sînt menționați acum în sudul Banatului soldații-țărani „limitaneii” stabiliți aici de Iustinian din rațiuni de apărare și contribuind, prin organizarea lor militară, la generalizarea culturii romano-bizantine la nordul Dunării¹¹.

2. În Banat, descoperirile de factură gepidică sînt puțin numeroase, limitîndu-se la morminte izolate pe teritoriul românesc de astăzi, la Sinicolaul Mare, Felnac, Orșova, continuîndu-le pe cele de pe teritoriul Ungariei de azi (la nord-vest de Banat) și prelungindu-se cu cele de la Zrenjanin și Biserica Albă (Iugoslavia)¹², ca reflectare a dominației politice a statului gepid stabilit o vreme în Cîmpia Pannonică, dominație exercitată îndeosebi asupra malului stîng al Tisei, cu penetrații spre cîmpia bănățeană.

Înaintarea primelor grupuri de slavi spre Dunăre și prezența slavilor timpurii de asemenea este neconcludentă în descoperirile bănățene, fapt ce confirmă ipoteza că Banatul nu s-a aflat de la început pe drumul principal de acces al acestora spre imperiu. Ruperea limesului dunărean în aceste condiții a avut loc nu între Baziaș și Orșova, ci pe teritoriul iugoslav de astăzi, la 602 sau posibil în timpul lui Constans (641–648)¹³. În muzeul din Timișoara se păstrează, ca descoperiri întâmplătoare, cîteva vase mici lucrate cu mîna, a căror tehnică de execuție poate fi eventual atribuită slavilor timpurii¹⁴, dar supoziția prezintă un grad înalt de relativitate întrucît nu se cunosc condițiile de descoperire. În ce privește descoperirile din sudul Banatului atribuite acestor populații¹⁵, este evident că ele necesită o analiză temeinică și o reinterpretare adecvată.

Începînd din secolul al VII-lea surprinderea deosebirilor etnice în cadrul așezărilor perioadei este dificilă, datorită uniformizării culturii materiale a epocii¹⁶. Cu certitudine nu se cunosc pe teritoriul bănățean necropole slave de tipul celor din Transilvania și Crișana. Descoperirea de la Deta¹⁷ — atribuită grupului cultural Kötlach (deci mult mai tîrzie, secolul al IX-lea) — este puțin edificatoare atît pentru că este cazul unei descoperiri fortuite care nu permite concluzii cu caracter etno-cultural de amploare, cît și pentru că în însăși această cultură, reprezentînd sinteza romano-slavă, prezența romanică are o pondere importantă.

Desigur, o situație aparte o reprezintă, încă din secolul al VI-lea, relațiile dintre spațiul bănățean și avari. În cadrul mării unități politice pe care au constituit-o aceștia, preponderența demografică deținînd-o aliații și supușii (avarii fiind în număr mic față de autohtoni)¹⁸, se realizează uniformizarea culturii materiale din spațiul Europei centrale îndeosebi, uniformizarea constituind o consecință firească a simbiozei dintre avari și populațiile supuse. Această simbioză avea la bază cultura și civilizația romană de pe teritoriul fostului Imperiu Roman, căruia i se adaugă elemente culturale eterogene cu care această cultură intră în contact¹⁹.

Datorită deselor conflicte bizantino-avare din secolele VI–VII, unele purtate și pe teritoriul Banatului, acest spațiu se află mai mult în atenția istoricilor bizantini. Motivul războaielor de la sfîrșitul secolului al VI-lea, culminînd cu luptele din anii 601–602 purtate pe teritoriul bănățean — probabil în zona dintre Alibunar și Valea Moraviței²⁰ —, terminate victorios de către bizantini, l-a constituit stăpînirea reclamată de ambele tabere asupra zonei considerate de Bizanț „pămînt roman”, iar de către avari teritoriul „pierdut prin arme și prin legea răz-

hoiului". În scurt timp, în anii 614—619 avarii colonizează, din provinciile sud-dunărene, populațiile de limbă și cultură romanică „în regiunile din apropierea Pannoniei“, probabil și în apropierea sau pe teritoriul Banatului, întărind elementul romanic de aici; o parte din urmașii acestor coloniști se vor răzvrăti în anul 680 sub conducerea lui Kuber și vor trece în sudul Dunării²¹.

Ținând seama de faptul că din perioada avară a secolelor VI—VII în sud-vestul României există o singură descoperire avară (atestînd o necropolă la Sînnicolaul Mare²², deci în partea vestică a Banatului), apare firesc caracterul relativ al stăpînirii avară între Mureș și Dunăre în această perioadă, justificare a integrării culturii materiale de aici în aceea a spațiului românesc de geneză și mai puțin în cultura central-europeană.

3. Vitală pentru existența romanicilor bănățeni a fost păstrarea contactului permanent cu lumea romano-bizantină, realitate dovedită de circulația produselor atelierelor romano-bizantine, de circulația monedei bizantine mai redusă, dar circulînd totuși neîntrerupt), de limba vorbită, precum și de practicarea creștinismului. Atît în secolul al IV-lea, cît și mai tîrziu, produsele atelierelor bizantine de la nordul sau de la sudul fluviului se răspîndeau în egală măsură pe ambele maluri. Este cazul fibulelor romane din secolele III—IV e. n. (îndeosebi fibule cu extremități terminate în bulbi de ceapă²³), executate de cele mai multe ori din bronz și descoperite în număr foarte mare în Banat, al altor accesorii vestimentare des utilizate în epocă (cataramă, aplice), dar mai ales al atelierului romano-bizantin descoperit la Drobeta-Turnu Severin²⁴ și al produselor sale²⁵. Harta răspîndirii fibulelor romano-bizantine turnate (asemeni celor din tiparele bivalve de la Turnu-Severin) ilustrează indubitabil că zona Dunării, cu ambele sale maluri (și îndeosebi Clisura Banatului), de unde provin 43 de bucăți din aproximativ 90 publicate acum un deceniu²⁶ de pe o vastă zonă cuprinzînd România, Iugoslavia, Bulgaria, Albania, Ungaria și sudul U.R.S.S.) constituia locul de geneză, evoluție și iradiere a acestui tip purtat exclusiv de o populație romanică. Prin producția lor, aceste ateliere stimulează libera circulație a pieselor de factură bizantină sau bizantinoidă descoperite pe teritoriul nord-dunărean, circulație, care, alături de aceea a altor produse de import (ceramică, îndeosebi vase și opaițe aflate cu predilecție în sudul Banatului) și a monedei bizantine (de asemenea mai rară, fapt firesc datorită bulversărilor politice din zonă) au constituit elementul fundamental al schimbului comercial dintre nordul și sudul Dunării.

Legat parțial de producția acestor ateliere se constată răspîndirea materialelor cu caracter paleocreștin descoperite pe teritoriul Banatului. Pe teritoriul fostei Dacii romane, vestigiile paleocreștine sînt prezente fără întrerupere, începînd de la sfîrșitul secolului al III-lea, înmulțindu-se treptat în secolele următoare. Obiectele paleocreștine descoperite²⁷, precum și inscripția latină de la Gornea²⁸ demonstrează că pe teritoriul Banatului se putea vorbi de o organizare bisericească creată în teritoriul unic de către Patriarhia de Constantinopol²⁹ sau existentă încă dinaintea acesteia. Între anii 535—741 arhiepiscopia Justiniana Prima și-a extins jurisdicția în stînga Dunării, prin „cives“-urile Litterata și Recidiva (Vărădia)³⁰. Se poate deci afirma că organizarea ecleziastică a fost o permanență la românii bănățeni în a doua jumătate a mileniului I e. n., implicînd existența aici a comunităților creștine — asemeni celei de la Gornea³¹ — alcătuite din romanici autohtoni, păstoriți de clerici proveniți din sudul Dunării.

4. Dacă, așa cum o dovedesc descoperirile arheologice, urmele populațiilor migratoare sînt aproape inexistente pe teritoriul Banatului în secolele IV—VII chiar în lipsa — pentru moment — unor cercetări arheologice de amploare a perioadei³², este cert faptul — dovedit de altfel și de informațiile documentare — că ponderea

demografică majoritară o deține o populație sedentară, preponderent romanică, populația daco-romană, cu propria sa organizare și evoluție, aflată diferențiat — în funcție de zonă și moment istoric — în relații cu caracter tributar față de vremelnicii stăpînituri.

Un recent studiu³³ privind realitățile demo-economice de pe teritoriul României în secolele IV—VIII demonstrează dăinuirea incontestabilă, pe teritoriul locuit de daco-romani și apoi de români, a comunităților rurale tradiționale (obștea sătească tradițională dacică pe care stăpînirea romană nu a desființat-o) cu vechile îndeletniciri de viață agrară și meșteșugărești, în domeniul valorificării bogățiilor miniere, precum și cumulara și răspîndirea de noi tehnici, avansate, în ambele domenii³⁴.

Pentru Banat, relatările lui Priscus sînt revelatoare: obștile sătești ale romanilor de aici aveau un caracter mixt, de agricultori și crescători de vite (vite mari și păstoriți), păstoritul pendulându-se echilibrînd o economie în zonele mai puțin favorabile agriculturii, situate de-a lungul văilor, la cîmpie sau în zonele neîmpădurite. În cadrul comunității se practicau o serie de meșteșuguri: prelucrarea metalelor, a lemnului, olăritul, îndeletnicirile casnice (tors și țesut etc.). Ca ocupații complementare agriculturii, în funcție de zonă, ca și în alte perioade se practicau albinăritul, viticultura, vinătoarea, se exploata subsolul, obținîndu-se fierul, cuprul și sarea, se alegea aurul din apele bogate în nisip aurifer³⁵. Tabloul reflectă o economie de obște închisă, dar eficientă, dovedind relativa bunăstare economică și densitatea populației, aspecte ilustrate și de documente³⁶. În relațiile cu pătura dominantă migratoare se constată fenomenul de dependență colectivă a comunităților sătești față de autoritatea politică (obștile bănațene aservite unor persoane din anturajul lui Attila), relații bazate îndeosebi pe plata colectivă de către membrii obștii a tributului, produsele agricole deținînd ponderea principală în cadrul dărilor impuse populației băștinașe.

Existența proprietății private alături de cea colectivă (salinele, terenurile bogate în zăcăminte, pășunile, pădurea etc.), precum și prezența, în cadrul comunității sătești teritoriale, a familiei pereche a reprezentat — împreună cu alte elemente evolutive — cadrul social necesar acumulării de bunuri materiale, apariției inegalității și diferențierii sociale în sinul comunității, ele constituind premisele procesului de apariție a raporturilor de aservire de esență feudală³⁷.

CONCLUZII

Referitor la sud-vestul României în secolele III/IV—VII se desprind cel puțin două aspecte esențiale:

1. În zona dintre Mureș și Dunăre, descoperirile arheologice confirmă prezența populației autohtone daco-romane, aflată în direct contact cu lumea romană și romano-bizantină de la sudul fluviului, prin stăpînirea de către Imperiu a malului nordic al fluviului și prin controlul asupra zonei bănațene.

2. Datorită faptului că zona vestică de cîmpie a fost mai expusă contactului cu populațiile migratoare stabilite în imediata vecinătate, se constată aici prezența acestor populații. De aceea, în descoperirile perioadei din vestul Banatului nu trebuie exclusă apariția într-un mediu preponderent daco-roman (iar ulterior românesc) a elementelor aparținînd populațiilor alogene, penetrate din spațiile în care își aveau maximum de concentrare și absorbite cu timpul în marea masă autohtonă. Prin simbioza romanicilor cu migratorii s-a ajuns la o sinteză comună, iar procesul complex de asimilare etnică și lingvistică a noilor veniți s-a soldat și aici cu apariția unei noi limbi — cea românească — și a unui nou popor — poporul român.

1. D. Bencea, A. Bejan, în *ActaMN*, XXIV, 1989, Cluj-Napoca, 1989 (cu repertoriul de descoperiri de secol III—IV e.n. din Banat).
2. M. Rusu, *Autohtoni și migratori pe teritoriul României în secolele III—IX* (ms.).
3. Priscus, *Despre soliiile romane la cei de alt neam*, în *Fontes Historiae Daco-Romaniae*, II, 1975, p. 247—301.
4. *Ibidem*, p. 267—269.
5. *Ibidem*, p. 291.
6. Procopius din Cezareea, înainte de a enumera construcțiile militare efectuate de Iustinian, justifică: „Împărații romani de odinioară au acoperit tot țărmul acestui fluviu cu fortificații nu numai în dreapta fluviului, ci au zidit pe alocuri și în partea opusă orașe întărite și cetăți. Dar aceste întărituri nu fuseseră făcute în așa fel încât să poată rezista vreunui atac, ci numai ca să nu rămână țărmul fluviului fără apărători, pentru că barbarii de prin acele părți nu știau cum să ia cu asalt zidurile. E adevărat că cele mai multe întărituri constau dintr-un singur turn și de aceea se numeau monopyrigia. În ele se află un număr de oameni cu totul redus. Și atît era de ajuns pe atunci pentru a speria triburile barbare... Mai tîrziu însă, cînd Atilla năvăli cu oaste multă, el dărlmă aceste întărituri plîna la pămînt, fără nici o greutate și pustii cea mai mare parte a teritoriului roman fără să împlinească vre-o împotrivire.” Procopius din Cezareea, în *Fontes...*, II, p. 463 (sublinierile noastre).
7. Priscus, *loc. cit.*, p. 285.
8. Prezentăm ca ipoteză următoarea demonstrație: descriind drumul soliei de la Constantinopol spre curtea lui Atilla, Priscus precizează: „am ajuns plîna la Serdica, la o depărtare de treisprezece zile de Constantinopol pentru un bărbat bine echipat” (Priscus, *loc. cit.*, p. 251). Deci, distanța de aproximativ 650/700 km ce desparte Constantinopolul de Serdica a putut fi evaluată într-o măsură ce a constituit un etalon în epocă (distanța parcursă într-o zi de un bărbat bine echipat) sau cel puțin pentru Priscus, deoarece el precizează ulterior, folosind același etalon de distanță, că lățimea fișiei luate de Atilla de la romani este de cinci zile de mare. Ar rezulta din această comparație că stăpînirea romană pătrundea — pînă la Atilla — la nordul fluviului și de-a lungul acestuia, din Pannonia plîna în Tracia, pe o adîncime de aproximativ 250 de km, fapt ce corespunde întregului Banat de la linia Mureș — Porțile de Fier ale Transilvaniei și plîna în sud, în dreptul castellumului de la Gornea, aflat vizavi de Novae. Desigur, ipoteza este relativă, fapt pentru care o și prezentăm cu rezervele de rigoare.
9. M. Rusu, *Transilvania și Banatul în secolele VI—IX*, în *Banatica*, IV, 1977, Reșița, p. 200—201 și nota 90.
10. Procopius din Cezareea, *loc. cit.*, p. 461—463.
11. M. Rusu, *Idem*, p. 201.
12. D. Csallány, *Archaeologische Denkmaler der Gepiden im Mitteldonaubeker*, Budapest, 1961, p. 146—196.
13. M. Rusu, *Autohtoni și migratori* (ms.).
14. A. Bejan, *Contribuții arheologice la istoria Banatului în secolele VII—IX e.n.* În: SCIVA, 43, 4, București, 1983, p. 348—362.
15. M. Comșa, *Unele date cu privire la Banatul de sud în secolele IV—VII*. În: In Memoriam Constantini Daicoviciu, Cluj, 1974.
16. M. Rusu, în *Apulum*, IX, 1981, Alba Iulia, p. 713—716.
17. *Idem*, în *Banatica*, IV, p. 206.
18. *Ibidem*, p. 179.

19. *Idem*, în *Apulum*, IX, p. 720.
20. *Idem*, în *Banatica*, IV, p. 180, nota 34.
21. N. Dănilă, *Elemente bizantine în viața populației autohtone din Banat și Transilvania în secolele VII—XIII*. În: *Mitropolia Banatului*, 11—12, 1984, p. 709 și notele.
22. D. Csállany, *loc. cit.*
23. În număr foarte mare (celvea zeci) în muzeul din Timișoara.
24. A. Bejan, în *ActaMN*, XIII, 1976, Cluj-Napoca, p. 257—268 (cu o bogată bibliografie). Pentru obiectele de bronz romane din Banat a se vedea și J. Kovacević, în *RadVM*, II, 1960, Novi Sad; mai recent, *La partie danubienne de la région d'Aquis au VI-e et au début du VII-e siècle*, Beograd, 1981, p. 168—174; I. Trbuhovic, în *ZborNM*, XI, 1, Beograd, 1983, p. 91—98; precum și reluarea problemelor fibulelor și a atelierului de secol VI—VII de la Drobeta-Turnu Severin cu confirmarea concluziilor noastre din 1976, la Dan G. Teodor, *Considerații privind fibulele romano-bizantine din secolele V—VII e. n. în spațiul carpato-dunăreano-ponic*, în *Arh.Mold*, XII, Iași, 1988, p. 197—221.
25. A. Bejan, *Idem*; D. G. Teodor, *Idem*.
26. A. Bejan, *Ibidem*.
27. Repertoriul și bibliografia obiectelor paleocreștine (și de pe teritoriul Banatului) a se vedea la N. Gudea, I. Giurco, *Din istoria creștinismului la români. Mărturii arheologice*, Oradea, 1988.
28. N. Gudea, *Gornea. Așezări din epoca romană și romană târzie*, Reșița, 1977; N. Gudea, N. Dragomir, în *Banatica*, III, 1975, p. 118—119.
29. M. Rusu, *Paleocreștinismul și etnogeneza romanilor*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie din Cluj-Napoca*, 26, 1983—1984, Cluj-Napoca, 1984, p. 45.
30. I. D. Suciu, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1977, p. 33—37.
31. O. Bozu, în *Banatica*, VII, 1983, Reșița, p. 228—229.
32. Îndeosebi pentru secolele V—VII e. n.
33. Șt. Olteanu, *Cu privire la începuturile evului mediu timpuriu în istoria Romaniei*, II, în *Revista de istorie*, 39, 10, București, 1986, p. 982—995.
34. *Ibidem*, p. 986.
35. M. Rusu, în *Banatica*, IV, p. 207—211.
36. *Fontes...*, II, p. 545—549 (Theofilact Simocata) și 611—615 (Theophanes Confesor).
37. Șt. Olteanu, în *Rev.Ist.*, 39, 9 (I), 10 (II), 12 (III), 1986; a se vedea și Șt. Olteanu, *Societatea românească la cumpănă de milenii (secolele VIII—XI)*, București, 1983.

Der Südwesten Rumäniens (das Banat) im 3/4—7 Jh. u. Z.

RICHTLINIEN DER GEGENWÄRTIGEN FORSCHUNG

Die archäologischen Funde, die Münzfunde sowie die schriftlichen Quellen der Geschichte des Banates im 3/4—7 Jh. u.Z. erlauben und folgende Feststellungen zu machen:

I. Die dako-römischen Siedlungen des 3—4 Jhs. u. Z. weisen ein einheitliches Gepräge auf, ihre lange Besiedlungsdauer — einige von ihnen sind schon seit

dem 2—3 Jh. u.Z. fortwährend bewohnt — belegen eine sesshafte, bodenständige Einwohnerschaft. Es werden die anhaltenden Beziehungen dieses Lebensraumes, dieser Bevölkerung mit dem römischen Reich, später mit dem römisch — byzantinischen Reich hervorgehoben, das seine Herrschaft zeitweilig über den südlichen, südwestlichen Teil der ehemaligen Provinz Dazien wieder ausgebreitet hat.

II. 1. Im 5—7 Jh. u. Z. überwiegte im Banat prozentmässig die bodenständige dako-römische Bevölkerung mit ihrer eigenen sozialen Gliederung und Evolution, ihrer eigenen materiellen und geistigen Kultur, die sich in den Entstehungsraum des rumänischen Volkes integrieren lässt.

II. 2. Das von Attila den Römern entrissene Gebiet (siehe *Priscus*) erstreckte sich nördlich der Donau und entlang dieses Stromes aus Pannonien bis nach Trazien; es umfasste auch das Banat, wahrscheinlich vom Maroschfluss und dem Eisernen Tor Siebenbürgens bis zum südlich gelegenen Kastellum von Gornea.

II. 3. In Banat sind die Funde gepidischen Charakters wenig zahlreich. Die Anwesenheit der frühen Slawen, das Vordringen deren früheren Bevölkerungsgruppen gegen die Donau ist archäologisch auch nicht belegt. Im lichte der schriftlichen Quellen sowie des archäologischen Befundbestandes ist im Banat eine feste strenge Herrschaft der Awaren nicht anzunehmen.

II. 4. Von grundlegender Bedeutung für das Leben der romanischen Bevölkerung des Banates war die Beibehaltung enger Beziehungen dieser Bevölkerung zu der römisch-byzantinischen Welt; solche Beziehungen werden durch das im Banat archäologisch belegte Vordringen von Erzeugnissen des römisch-byzantinischen Gewerbes, von dem ununterbrochenen Umlauf der byzantinischen Münzen im Banater Raum, von der gesprochenen Sprache von der Ausübung des christlichen Glaubens im Banat und von der zeitweiligen Ausdehnung der Autorität des römisch-byzantinischen kirchlichen Verwaltungssystems in der zweiten Hälfte des ersten Jahrtausends u. Z. auch auf das Banat widerspiegelt.